בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת חקת - תשס"ח | גליון מ"ט | שנה שניה

דבר תורה

"זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על. ונתתם אתה אל אלעזר הכהן, והוציא אתה אל מחוץ למחנה ושחט אתה לפניו".

במדבר י"ט ב' – ג'.

ביומא (מ"ב א') דורשת הגמ' (והובא ברש"י כאן), "ושחט אותה לפניו, זר שוחט ואלעזר רואה", וכפי שביאר רש"י שם, שהדרשה היא ממה שכתוב 'לפניו', שמשמעות דברי התורה היא, דלא די בשוחט יחידי, אלא בעינן שיהיו בשחיטתה שנים, השוחט, ואלעזר העומד לפניו.

ולכאורה צריך להבין, מדוע התחדש דין מיוחד זה בשחיטת פרה, שלא מצאנו דוגמתו בכל המקומות הרבים שנזכר בתורה דין שחיטה [כגון: ויקרא א' ה', ועוד הרבה], ובמיוחד שדין זה נוגד את ההלכה המוחלטת בש"ס, ש'עד אחד נאמן באיסורין', ויתרה מזאת איתא בתוס' (גיטין ב' ב' ד"ה עד), שלא מצינו בשום מקום שיצטרכו 'גדול עומד על גביו' בשחיטה.

הלכה פסוקה היא, שכאשר השוחט אומר שהבהמה נשחטה כדת וכדין, נאמן, והקשו הראשונים (עי' הגהות אושרי פ"ק דחולין סימן י"ד, בשם האו"ז), מדוע נאמן, הרי כל נאמנותו של עד אחד היא רק כשאין כנגדה חזקה, ואילו נאמנותו של השוחט היא כנגד חזקה, שהיא בחזקת איסור, משום 'אבר מן החי'.

אלא י"ל כמו שביאר ה'פני יהושע' (בחולין ט' א'), שאיה"נ אם הבהמה היתה נשארת בחזקת 'אבר מן החי' לאחר שחיטתה, השוחט לא יהא נאמן עליה, אך כאשר שחטוה, איתרע חזקתה, היא כבר לא בחזקת 'אבר מן החי', ולכך נאמן השוחט.

ולפי דברים אלו מבאר ה'גלילי זהב', יתבאר היטב מדוע בפרה אדומה התחדש שזקוקים לשנים בשחיטתה, שהיות וע"י שרפתה ירצו להוציא אנשים מחזקת טומאה שלהם לחזקת טהרה, אם יהיה שוחט יחידי, הוא לא יהיה נאמן לומר שנשחטה כדין, כי נאמנותו היא כנגד חזקה.

ובדרך נוספת ביארו המפרשים, שאיה"נ לא נזקקו ששנים יראו את שחיטת הפרה, אלא דינה כשאר הזבחים דדי באחד, שעד אחד נאמן באיסורין, ודרשת חז"ל זו, דבעינן ראייתו של אלעזר, תתבאר באופן אחר, וזאת ע"י הביאור בקושיה, מדוע חז"ל נקטו לשון, 'אלעזר רואה', ולא לשון 'עומד ע"ג', שזו היא הלשון שרגילים חז"ל לנקוט בכה"ג.

והנה, המעיין בדברי התרגום יונתן שם, רואה שפירש שם דבר חידוש גדול, "ושחט אתה לפניו", "ויבדיקנה בתמני סרי טריפן", שאלעזר נצטוה לבדוק את הפרה משמונה עשר מיני הטריפות, וצ"ב היאך בודקה, הרי צריך לשורפה בשלמותה, ולא לנתחה לנתחיה.

איברא, שבפירוש יונתן שם ביאר, שאכן בא התרגום לאפוקי ממ"ד דסמכינן ארובא ושורפה בשלימותא, וקמ"ל דבעינן בדיקת כל י"ח הטריפות.

ודרכים רבים נאמרו באחרונים בביאור דברי התרגום אלו, הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל ביאר, ע"פ שיטת רבי יהודה החסיד (ס"ח תס"ח ותתל"ג) המובאת בדרכי משה (יור"ד סי' ל"ה א'), בשם התשב"ץ, שניתן לבדוק בהמה בחייה אם היא טרפה או לאו, ע"י שיעביר ידו על גבה, אם היא תשפיל עצמה לארץ, סימן כשרות הוא, ולכאו' ניתן לומר, שכך גם יבדקנה אלעזר מטריפתה בחייה, ויוכל לשורפה בשלימותה.

אך דוחה רצ"פ את דבריו, שמדברי הגמ' שניתן ללמוד מפרה אדומה, דאזלינן בתר רוב, שהבהמה אינה טריפה, משמע דלא בדקינן את הפרה ע"י העברת היד, דא"כ לא ניתן להביא ראיה לשאר בהמות שלא נבדקו בדרך זו.

ה'גנזי יוסף' מבאר ע"פ דברי 'רבינו בחיי' עה"פ (ויקרא ז' ח'), "הכהן המקריב את עולת איש", שהיה לכהנים חכמה מיוחדת לראות ולבדוק את הקרבן בדוקין שבעיניו ובשאר סימנים, לידע אם הוא חולה וטריפה באחד מאבריו הפנימיים, וכך גם בדק אלעזר את הפרה, אך גם לדבריו יקשה קושיית הגרצ"פ דלעיל.

בשו"ת בית יצחק מיישב את הדברים ע"פ דברי התוס' בשבת כ"ב ב' (ד"ה וכי), שהביאו תוספתא, שכל הארבעים שנה שהיו במדבר, היו הכהנים יכולים לראות מה בתוך החבית ע"י הענן, ולפי"ז ניתן לומר, שאלעזר בדק את הפרה מכל הי"ח טריפות, בראיה ע"י הענן, ולכך כתבו הגמ' 'ואלעזר רואה', שבראייתו בדקה.

והיות וכל ראיה מיוחדת זו ע"י הענן, הייתה רק באותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, יתכן לבאר, שרק לאלעזר בעשיית פרה ראשונה הייתה אפשרות לבודקה באופן זה, ובמקום שניתן לבדוק לא סמכינן אחזקה, לכך נצטוה לבודקה כן, אך בשאר הפרות שנעשו, למרות שלא היה אפשרות לבודקן ע"י הענן, בכל זאת שרפום בשלימות, בלא לבודקם מטריפות, וזאת משום שסמכו על רוב, ומכאן למדה הגמ' את הדין שניתן לסמוך על רוב בטריפות.

© כל הזכויות שמורות ל"האיחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים בו - מוזיעין עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

לאחר שבפני הצדיק הוכה,
הסכמתי לדברי אומרי הנבואה.

מזאת לסכנה גדולה נכנסתי,
ובזכות צעקתי בקושי ניצלתי.

למרות שאימה על כולם הטלתי,
פעמים את חלקם כיבדתי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

לרגל 'שבת שבע ברכות' לאחותם הכלה, נרתמו הבנים, ראובן ושמעון, לסייע להוריהם בארגון הסעודות.

בין רשימת המשקאות שיש צורך לקנות, חישב ראובן שלושה ארגזי סודה, ארגז לכל סעודה, אך כששמעון עבר על הרשימה, טען שיש לקנות רק שתי ארגזי סודה, שכן בסעודה שלישית אין שותים סודה.

ראובן אחיו טען לעומת זאת, ידוע גם לי את אשר פסק הרמ"א אור"ח רצ"א ס"ב, ש"י"א דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת" אך שתי תשובות לי בדבר, הראשון, שהרמ"א אסר מים, ולא סודה, והשנית, 'שבע ברכות' שאני, ש'שומר מצוה לא ידע דבר רע'.

ושמעון עומד בשלו, וטוען, ראשית, מה בכך שעשו מהמים סודה, סוף כל סוף מים לפנינו, השאר את הבקבוק פתוח זמן מה, ויחזרו לתחילתם, ושנית, גם 'סעודה שלישית' מצוה היא, ולמרות זאת כתב הרמ"א את ההלכה האוסרת זאת.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

במכות (ט"ז ב') איתא, "א"ר אחאי, המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי אמר שיש להסתפק במזונות קלים, ומשום כך חבירו של אותו אדם גדול מסויים העיד על האומר הנ"ל, שהוא מקבוצת אנשים בריאים, תגלה מיהו].

מבין חידות

איך יתכן, שיהא אסור לאדם לרכוש בעלי חיים, כשרים וטהורים, שאינם מזיקים לסביבה, השייכים למוכר בהיתר גמור, ואינם נדרים ונדבות וכיו"ב.

מעניינא דסדרא

ה' הוריד לעם ישראל במדבר, מן ושליו.

מנין בפרשתינו שירידת השליו הופסקה מעת 'מתן תורה'.

לזכות 'הרך הנולד' בן מעיין למשפחת כהן שיחי'

תשובות לשאלות שהתפרסמו בגליון זה בשבוע שעבר

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם ראוי לגבאי ביהכ"נ, לדאוג שגבאי הצדקה ומקבצי הנדבות, ימנעו מלאסוף בעת חזרת הש"ץ ואמירת קדיש.

בשו"ע או"ח סי' קכ"ד ס"ד איתא, "כשש"ץ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן", וכתב המ"ב ע"כ יש ליזהר מלומר תחנונים, או ללמוד בעת חזרת הש"ץ, ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי, שלא תהי' אמן יתומה כמו שיתבאר, ג"כ לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו ללימודם, עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה[1] ח"ו, נמצאו מחטיאין את הרבים".

מלשון המ"ב משמע שאין איסור בעצם, ביני לביני, שלא בשעת הברכה עצמה, לעשות מצוה קלה, וכגון נתינת צדקה, אלא שא"א לדקדק שהגובה לא יבלבלנו בשעת חתימת הברכה, אבל שלא בשעת חתימת הברכה אין איסור.

אמנם בעת אמירת קדיש, מצינו שחמור טפי, דבסי' נ"ו ס"א, איתא, "יש לכוין בעניית הקדיש", וכתב המ"ב בסק"א "וכ"ש שצריך ליזהר מאד ומאד, שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה, וכדאי' במס' דרך ארץ, דר' חמא אשכחי' לאליהו בכמה אלפי גמלים טעונים אף וחימה לשלם לאלו, וכל המדבר באלו המקומות, עליו הכתוב אומר, ולא אותי קראת יעקב, וכתוב בס"ח, מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר ופניו מוריקות, א"ל, למה פניך מוריקות, א"ל, מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ הי' אומר ויכולו, וברכת מגן אבות, וביתגדל.

ובס' מטה משה סי' תי"א, הביא בשם מדרש, שח"א נתראה לתלמידו בחלום, וראה התלמיד שהי' לו כתב במצחו, וא"ל מפני מה אירע לך כך, א"ל מפני שלא הייתי נזהר מלדבר בשהחזן הי' אומר קדיש, מפני שצריך לכוין הרבה בעניית הקדיש, ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות", ולפי"ז גם ליתן צדקה אז אסור, והוא כמצוה הבאה בעבירה.

והנה במ"ב סי' צ"ב סקל"ו, כתב, "ובאיסה ק"ק, נתקן המנהג ליתן צדקה כשמגיע להפסוק והעושר וכו' ואתה מושל בכל[2], ויש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קריאת התורה, והוא שלא כהוגן, דמבטלין ע"ז מלשמוע קה"[3], ועניית ברכו את ד' וכו'".

ולפי"ז מכ"ש לגבי חזרת הש"ץ וקדיש דתרוויהו חמירי טפי מקריה"ת, דודאי הוא שלא כהוגן[4] לאסוף אז[5].

ואמנם מצינו כן מפורש בפמ"ג סי' תקס"ו, משב"ז אות ג', שכתב וז"ל, "ועיין א"ר, דיש ליתן צדקה במנחה [של תענית] אגרא דתעניתא צדקה, וכן נוהגין במקצת קהלות להכריז ליתן כופר נפש, ומ"מ יראה לעשות כן שלא בחזרת הש"ץ התפילה, כי מבלבלין, וצריך לשמוע להש"ץ, גם בב' וה', הגבאין הולכים במעות קערה כ"פ אמרתי להם שלא לילך בשעת קריה"ת, דתקנת עזרא הוא, ומבלבלין, רק לאחר קריאת הס"ת, ונכון הוא".

ע"כ נראה מבואר, שיפה נהגו באותם המקומות, שקבעו עת תפילה לחוד, ועת צדקה לחוד, ובשחרית בעת אמירת ויברך דוד, מסובב הגבאי עם הקופה, לאותם קהלות הנוהגות כן, ובמנחה יתנו צדקה לפני התפלה, ככתוב "אני בצדק אחזה פניך".

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה מיהו האדם גדול שיש ליישב עובדא שהי' לו, עם מאחז"ל בברכות י"ג א' דהקורא לאברהם אברם עובר בעשה, ולר"א בלאו.

המדובר הוא באמורא, 'אברם חוזאה', הנזכר בגיטין נ' א' "והתני אברם חוזאה"[6], דמבואר שכן נקרא שמו בישראל, וגם חכמי התלמוד כינוהו כן.

וצ"ל לפי"ז, דכל האיסור הוא, רק לקרות לאברהם אבינו אברם, אבל לקרות לסתם אדם אברם ליכא איסור[7], ואמנם בנידו"ז נחלקו האחרונים (עי' דמשק אליעזר ערך אברהם).

והרמז: אמורא שנזכר ב' פעמים בש"ס על ברייתות שהביא ממקום פלוני, והוא אבימי מבי חוזאי, כמ"ש בסדר הדורות "אבימי מבי חוזאי, נדה ה' ב'", והתם איתא, "והא כי אתא אבימי מבי חוזאי, אתא ואיתי מתניתא בידיה", וכלשון זה גם בחולין[8] ס"ח ב'.

ולהלן שם כתב אצל אברם חוזאה, "הוא אמורא בפרק הנזקין, גיטין, מ"ש תני, עיין כללים, ולולא דמסתפינא אמינא דצ"ל אבימי[9] חוזאה", ואם השערתו צודקת, המצא תמצא ג' מקומות בש"ס שהביא ברייתא, אלא שזו לא מבי חוזאי הביאו. ועכ"פ נרמז בזה שם אברם חוזאה[10] המכוון.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איזו מצוה נהגו לקיימה דוקא באמצעות ביהכ"נ הגדול והמרכזי בעיר.

א. המדובר הוא בפת עירובי חצירות, שבשו"ע סי' שס"ו ס"ג, כתב הרמ"א, "והמנהג בזמה"ז להניח העירוב בבית הכנסת, וכן נהגו הקדמונים".

וכתב בשע"ת שם, סוף סק"א, "שיש לתלותו[11] בביהכ"נ הגדולה היותר חשובה ויקרית שבעיר, שכל בני העיר שותפין בה, ושייכים לה, וכן עמה דבר".

ב. מצות חליצה, כמ"ש בערוך השלחן, אהע"ז סי' קס"ט ס"ט [ותשו"ח להר"י הוידה והר"פ וסרמן שליט"א, שהעירונו לדבריו], וז"ל, "כתיב ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים, מכאן דחז"ל (יבמות ק"א ב'), דצריכי דייני למיקבע דוכתא לשם החליצה, שיהא מקום מזומן לכך... והמקום הוא בגובה של עיר, כלומר מקום מפורסם[12], והמנהג אצלינו, שחולצים בביהכ"נ או בביהמ"ד היותר גדול[13] שבעיר".

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, מנין נלמד בפרשתינו, שיש אופן שמותר ליחידי להעיד בבית דין, ואף מקבלים את דבריו, למרות שמבואר בפסחים (קי"ג ב') שהמעיד יחידי על חבירו לוקה.

התשובה היא, בשליח בית דין, כאשר בתוקף שליחותו להזמין את בעלי הדין לבי"ד, ביזוהו ונהגו בו קלות ראש, או שגידפו את הדיינים, הרי שרשאי השליח להעיד על כן בבית דין, ובית הדין מקבל את דבריו, ורשאי הבי"ד להכות את המבזים מכת מרדות ולנדותם, וכמבואר ברמב"ם (סנהדרין פכ"ה ה"ו) ושו"ע (חו"מ סי' ח' ס"ה, וסי' י"א ס"א), וברי"ף ורא"ש וכמה ראשונים שם, הביאו על זה דברי הגמ' (ב"ק ק"ב ב'), דמבואר שם שנאמן שליח בית דין כבי תרי.

ומקור דין זה מהפסוק (ט"ז י"ד) 'העיני האנשים האלה תנקר', וכמבואר במועד קטן (ט"ז א') "ומנלן דאי מתפקר בשליחא דבי דינא, ואתי ואמר, לא מיתחזי כלישנא בישא, דכתיב העיני האנשים ההם תנקר", ופרש"י "דאי מתפקר בשליחא דרבנן, כלומר שחירף שליח בית דין, ושליח אמר חירפני, העיני האנשים ההם תנקר, אי לאו דשליח דאמר ליה למשה, משה לא הוה ידע". הרי שמדובר בשליח בית דין יחידי[14], ואעפ"כ נאמנים דבריו בבית דין כבי תרי.

וכבר עמדו בזה רבים מהמפרשים ז"ל[15], דלכאורה מה ראיה יש לדין זה, שמותר ונאמן השליח בית דין על לשון הרע כגון זה, הרי בלאו הכי איתא בירושלמי (פאה פ"א ה"א)[16] "רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן, מותר[17] לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת, ומה טעם, 'ואני אבוא אחריך ומלאתי את הדרך' (מ"א א' י"ד)[18], וא"כ הלא אין לך בעלי מחלוקת יותר מדתן ואבירם.

וכתבו לתרץ, שכל ההיתר לספר בבעלי המחלוקת, הוא דוקא בענין שיש בו כדי להשקיט המריבה, אבל בענין אחר לא, והלכך בענין השליח שאמר למשה את תשובתם של דתן ואבירם, בזה כבר לא היה תועלת להשקיט המחלוקת, אלא אדרבה יכל לגרום להיפך, ומזה שפיר למדו, שגם בכה"ג מותר לשליח בית הדין, לספר בפני הבי"ד, אף שכבר אין בו תועלת להשקיט המחלוקת[19], והטעם שהתירה הן התורה, כתב הריטב"א (מו"ק שם), "משום דליזדהר כל איניש דלא ליתפקר בבי דינא".

תשובה ל"מענינא דירחא"

בתשובה לשאלה במה שאומרים בתפילת מוסף דר"ח [ובכל המוספין] "ואת מוסף יום פלוני 'הזה' נעשה ונקריב..." מדוע אומרים 'הזה'.

הנה יעוין בספר הפרדס לרש"י, בפרושי התפילות (אות קפ"ז) וז"ל, נהגו הגאון הנה לומר ואת מוסף וגו' הזה, ואין ראוי לומר הזה, דמה מקום להתפלל הזה, כבר היום הזה לא הקרבנו, אלא כך ראוי לומר, ואת מוסף יום השבת וכו', ולא להזכיר 'הזה', עכ"ל[20].

מבואר שדעת רש"י, שאין נכון לומר 'הזה', דכיון שאנו מתפללים על הקרבת המוסף לעתיד כשיבנה ביהמ"ק, א"כ לכאורה לא שייך להזכיר תיבת 'הזה' כעת, שעדיין אין ביהמ"ק קיים[21].

אולם בכל הנוסחאות שלפנינו נמצא שמזכירים תיבת 'הזה' בכל המוספין[22]. ואכן יעוין ב'בן איש חי', (הלכות שנה שניה, פרשת ויקרא אות י"ט), שכתב וז"ל, ומה שאומרים את מוסף ראש חדש 'הזה', יש מפקפקין לומר 'הזה', אך הרב בני יששכר[23] קיים נוסח של תיבת 'הזה', על פי מדרש רבותינו זכרונם לברכה [ונראה שהכוונה בזה לדברי הרמ"ע מפאנו[24]], דלעתיד נקריב מוספין של כל ראש חדש ויום טוב ושבתות שעברו בגלות, ולפי זה שפיר נאמר 'הזה' בכל המוספין של שבת ויום טוב וראש חדש עכ"ל[25].

ועי' בספר 'מקח טוב', שהביא דברי הרמ"ע הנ"ל, וכתב שלדבריו

---

1. שעל זה כתב השו"ע בס"ז, דגדול עונו מנשואה וגוערין בו, משא"כ בד"ת, דמבואר במ"ב סקי"ז, ד"לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו ללימודם, ע"ה ילמדו מהם שלא להאזין לש"ץ, ויעסקו בשיחה בטלה ח"ו, ונמצאו מחטיאין את הרבים".

והגאון הגרח"ק שליט"א, בארחות יושר עמ' ק"ד, כתב, "והלומד או קורא הפרשה בשעת חזרת הש"ץ וקדיש, לא די שלא יקבל שכר רק יקבל עונש וכו', ואפשר דאפי' דיעבד לא יצא ידי שנים מקרא, דהוי מהבב"ע' (עי' תוס' סוכה ל' א' ד"ה מתוך, וצ"ע).

ולכאו' אם שומע ועונה באמן שבסוף הברכה, מבואר במ"ב דאינו איסור מצד חזרת הש"ץ, רק מצד מחטיא הרבים (וא"כ גם מי שאינו מתפלל במנין זה, יש לו לימנע מטעם זה), אבל בלאו טעם זה, כבר העיר הגאון בעל משמר הלוי שליט"א, בספרו שלמי שרה, דמנ"ל זה. וע"ע ל' הרמ"ע מפאנו בסי' ק"ב, ובשלטי גבורים ברכות ד' א' מדפי הרי"ף. וע"ע בתשו' הגר"מ ברנסדורפר שליט"א, בס' שיח תפלה עמ' תקע"ח ולהלן. ובתשובות והנהגות ח"א סי' ק"ו.

2. ועי' במ"ב סי' נ"א סקי"ט, "האריז"ל כשאמר ואתה מושל בכל, נתן צדקה".

3. וזה אף אם האוסף הצדקה אינו מתפלל במנין זה. ועי' הליכות שלמה, תפלה, פ"ז אות ד'.

4. הלשון "שלא כהוגן" הוא מלשון המ"ב הנ"ל, ולא כתב מה לגבי המתפללים, אם צריכים ליתן אז, ובדרך אמונה פ"י ממתנות עניים, ציון ההלכה אות צ"ו, כתב על דברי המ"ב הנ"ל, וז"ל, "ואפשר דאין חייבין ליתן להם, דהעושק במצוה פטור מן המצוה, וכן באמצע התפילה".

[ולכאו' יש לדון דתפילה דרבנן, וודאי חזרת הש"ץ בזמה"ז, ועוסק במצוה דרבנן אי פטור ממצוה דאורייתא, לכאו' תלוי בפלוגתת המג"א והפמ"ג, הו"ד בביאור הלכה סי' ע"ב ס"ד, ד"ה אם, ש"ש (וי"ל אם עלול ליגרם כאן שלא יהיו י' עונים אמן, ויהי' ברכה לבטלה וכו' ואכ"מ), וע"ע שד"ח, כללים, מערכת ב' אות קט"ז ומערכת ע' סוף כלל מ"ה, ובכלל צ"א סוף אות י', ובתשובות והנהגות ח"ב סי' ע"ד].

ובשעת ק"ש, ודאי י"ל דפטור משום עוסק במצוה, וכ"כ בבית ברוך על הח"א, ח"ב כלל כ"א סקכ"ז, (וע"ש עוד לענין אפשר לקיים שניהם), וראה בהגהות מקור הריראה על ס' היראה, אות ע"ה, ובהערות הגרח"ק שליט"א שם, ובתשו' הגרב"י זילבר שליט"א שם, ובשו"ת משנה הלכות ח"י סי' י"ד [ועי' שבט הלוי ח"י סי' קנ"ז, לענין עסקנים האוספים צדקה בכוללים אם אפשר לדחותם, כדי שלא להפסיד את המעלה של לימוד ברציפות].

ובס' צדקה ומשפט (להגריי"מ בלוי שליט"א) פ"א אות ב', כתב, "נראה שבדיעבד מותר לתת צדקה במקום שמותר להשיב מפני הכבוד", וכעי"ז מבואר גם בתשובות והנהגות ח"ג סי' רפ"ז, ע"ש.

5. והרב מ. א. ליסטוקין שליט"א, כתב, שכמ"פ ראה להגאון הגרח"פ שינברג שליט"א, שגוער על אותם המאספים צדקה בשעת אמירת הקדיש.

6. לשון "חוזאה" יש לפרשו ב' אופנים, או מלשון דאשכחן בפסחים ק"ה ב' "אנא לא חכימאה אנא, ולא חוזאה אנא", פי' רשב"ם דחוזאה הוא "מגיד".

או עד"ש בתענית כ"ב א' ר' ברוקא חוזאה, וכ' המפרש "שהיה מבי חוזאי", שהוא שם מקום במלכות בבל, כמ"ש המפרש, שם כ"א ב', וכ"מ שלמד בסה"ד המובא להלן.

7. אמנם צ"ע, למה הוריו קראוהו אברם ולא אברהם, וי"ל שאברם הי' לו קיצור מאברהם, וכך הי' מפורסם כינויו, ולכן גם בעלי הש"ס כינוהו כן, אבל אח"כ נקרא בו הי' אברהם.

או י"ל שהיו יראים מאיזה טעם להעלות שמו של אברהם אבינו ממש, וכמ"ש הגאון חיד"א, שלא נמצא תנא בשם זה במשנה או בברייתא, [אמנם י"ל מב"ר מ"ט א', שמעת מימיך אדם קורא וכו' אלא אברהם וכו', שו"ר שכבר הרגיש בזה הגאון מלבוב בס' מוקדם ומאוחר, חלק תנאים, פרק נ"ז], שו"ר כעין סברא זו לגבי שם משה, בשו"ת דברי יציב אהע"ז סי' ק' אות ח', ועמ"ש בעזה"י בגליון מ"ח הערה 15.

ונראה, שאינו ראוי לקרות שם אברם ע"ש אברהם, משום דאז הוי כקורא לאאע"ה אברם, שהרי נתכוין האב להיות שם אברהם אבינו נקרא בשם בנו, אבל אה"נ אם כונתו לקרות ע"ש האמורא אברם חוזאה, שפיר דמי, דהגם שתירצנו שם אברם חוזאה שהוא קיצור השם מאברהם, י"ל דכיון דבש"ס כבר נקבע שם זה, שפיר דמי לקרות בשם זה, ולמעשה צ"ע.

אלא שיש להעיר משום מש"כ בשו"ת המבי"ט ח"א סי' ער"ו, שאין להעלות 'שם' אלא מאברהם ואילך, והלא שם "אברם" הוא כשמות שלפני, אלא דבזה י"ל דכיון שאיקרי כבר האמורא הצדיק, בשם אברם, לית לן בה, כעין שכ' הגאון חיד"א בשה"ג מערכת א' אות ל"ד לגבי שם ישמעאל, וע"ע תשו' מאהבה ח"א סי' ל"ה.

ומ"מ י"ל מנדרים ל"ב ב' "ואמר רמי בר אבא, כתוב אברם וכתוב אברהם, בתחילה המליכו הקב"ה על מאתים ושלשה איברים, ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה אברים", ונראה זה כלא מסמנא להקראות כאשר נקרא לפני היותו שליט על כל איבריו, ובפרט לפמש"כ בפענח רזא (בראשית י"ז ה'), בטעם ששם אברם נעקר לגמרי, ושם יעקב לא, "משום דאברהם הי' לו שמו הראשון קודם שנימול, דהיינו בגיות, ולא יוזכר שם גיות כלל" [ועי' בח"א מהרש"א בנדרים שם, ויובן לפמש"כ בעזה"י שפיר.] שו"ר דכעין דברי הפענח רזא כ' גם בחזקוני, והקשה ע"ז בס' ברית יצחק (להג"ר יצחק בונאן זצ"ל, מחכמי תוניס), פ' לך, וז"ל, "ומכאן ק"ל מהא דאיתא בס"פ הנזקין ד"נ ע"א, דהתני אברם וכו', שהרי אמרו בברכות שהקורא לאברהם אברם עובר בעשה ול"ת, ואיך קראו בשם זה הבאים אחריהם.

ואפשר שע"ז סמכו הפוסקים, שלא כתבו דאית בי' מיהא איסורא, וכבר תמה כן הח"א [מהרש"א] ספ"ק דברכות, ועמש"כ הבאר שבע ספ"ק דתמיד, באורך".

[וע"ע באומר השכחה להגרי"פ, ובשו"ת לב חיים ח"ג סי' כ"ח, ושו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סי' י"ט בהערה שם].

8. כמ"כ בס' "מצאת חן" ערך א' מס' 91, וכבר נתעורר מזה בנחל עדן על הסה"ד, שלא הזכיר מגמ' דחולין.

9. ועשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ל', שתפס עליו ממש"כ דמהר"י ברונא, ולכאו' אותה תפיסה יש גם מהראשונים בגיטין, שכן הי' גירסתם.

10. ועי' בהג' מהרצ"ח לגיטין, מש"כ על גירסת בעל סה"ד, ואולם המעיין בלשון הש"ס יראה שניתן לדייק כדברי בעל סה"ד, וכמ"ש במקור חסד על צוואת ריה"ח, ע"ש.

11. הדרך הי' לתלות את פת העירוב, ועי' בשו"ת חכם צבי סי' קי"ב (הו"ד בקצרה בשע"ת הנ"ל), שכתב בתו"ד, "בבואי לק"ק המבורג, זה לי כעשרים ושתים שנה, ראיתי והנה בתיכ"נ הרבה בעיר, ובכל בית מבתיהכ"נ היו מניחין חלת לחם אחת לשם עירוב ושיתוף כנהוג להניח העירוב בביהכ"נ, ואמרתי להם, טועים אתם בדין העירוב ובכונתו, שהרי כל עיקר דין העירוב וטעמו, אינו אלא שיחשבו כל הדרים בחצר כאילו דרים בבית אחד... ובשני בתים הוא דבר ברור לתינוקות, שאין עליו שם עירוב כלל... והברכות שמברכין על העירוב הן לבטלה, ועוברים על לא תשא, והמטלטלין בעיר במבואות ובחצירות המשותפות, עוברין על תקנת שלמה ע"ה ומחללין שבת באיסור דרבנן.

ולפי שהיו איזה אנשים שאינם מודים על האמת, המפטפטים כנגדי בדברי הבאי, לא בחכמה, נזקקתי לכתוב כל מה שהי' אפשר לחתור ולמצוא כדי ליישב מנהג גרוע הנזכר, ולבטלו בטוב טעם...

ולא הייתי צריך להאריך בזה, אלא כדי לסתום פי שועלים קטנים, תלמידים שלא שמשו כל צורכם, המחבלים כרם ה' צ', וקופצים להורות, ועושים תורה כשתי תורות, וכיון שלא מצאו מענה, חזרו לבדות טענה מזויפת, ולומר, שהעוגות התלויות בבתי כנסיות, לא לשם עירוב הן תולין אותן, כי אם לנוי בעלמא, כדי להחזיק בשטותן בפני ההמון עם, אף שעד עתה היו מברכין עליהן כדין המניח עירוב, עכ"ז הרוחנו שמהיום והלאה לא יעברו על לא תשא.

ועוד אומר אני, דאף לשם נוי אסור לתלותן, כיון שדרך אותן העוגות לתלותן לשם עירוב... התינוקות יטעו ויחשבו שהן תלויות לשם עירוב... [וכיון ששנינו, לא אמרו לערב בחצירות אלא כדי שלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות], כ"ש שאין לעשות לכתחילה מכשול לתינוקות, שיטעו להניח עירוב בשני בתים.

ועוד, שלא התינוקות בלבד יטעו, אלא אף הגדולים, כמו שטעו החכמים עד עתה, סוף דבר, אסור לתלות שום עוגה, כ"א בביהכ"נ אחת מכל בתי כנסיות שבעיר, ואותה תהי' לשם עירוב, כמצות חכמים ע"ה".

[וילי"ע קצת, למה לא היעיר, דלתלות הפת אסור גם מצד מאחז"ל בפסחים קי"א ב', תלאי בביתא קשה לענייוהא, ע"ש ברשב"ם, שו"ר דב"בן איש חי" פ' פנחס, אות י"ב, כתב, שמנהג עירו הי' לתלות פת העירוב בביהכ"נ בתוך כיס ע"ג העמוד, ומשום הגמ' דפסחים הנ"ל, התקין תיבה פתוחה ע"ג העמוד, וע"ע בקונטי' "והייתם קדושים" על עניני מים אחרונים, סי' ח' הערה ג').

12. עי' פסחים קי"ב א', ת"ר שבעה דברים וכו'.

13. עי' שו"ת הר"י מיגאש, סי' קט"ז, ד"א דעיקר מצותו להיות בביהכ"נ, "לפי שאמרו ועלתה וכו', בגובה של עיר, ופי' גובה של עיר, בית הכנסת" [אולי משום דאיתא בשבת י"א א', דצריך להגביה את ביהכ"נ יותר מבתי העיר, ועי' שפ"א שם, שסגי שביהכ"נ אחד יהיה יותר גבוה, אבל לא מצינו שדוקא ביהכ"נ היותר גדול איירי].

ועמ"ש הר"י מיגאש גופי', דביהכ"נ לאו דוקא, ועשו"ת משיב דבר, ח"ד סי' ע"ג, שדן לפי"ז להקל לחלוץ ליבמה בצינעא קצת, היכא דבושה בדבר, וע"ע בשו"ת דברי חכמים (להשד"ח, נדפס בשד"ח כרך ה'), סי' קכ"ג.

14. כן מבואר בגמ' 'ואתי ואמר' וכו' דמשמע שהשליח יחידי. אך באמת י"ל, מנין לגמ' שהיה שם רק שליח אחד, ובאמת שגם מה שלמדו מזה קודם לכן בגמ' דמשדרינן שלוחא וכו' צ"ב מנלן שהיה שליח יחידי. ואפשר שבאמת הילפותא רק שאין בזה לישנא בישא, דין יחידי לומדים כבר מסברא, וכענין שכתב הריטב"א במו"ק שם, דטעמא דקרא דליכא בהא משום לישנא בישא כדי שיזהרו בשליח בי"ד, וא"כ אחר דילפינן כן, ממילא מסתברא שגם אם הוא יחידי, נאמן כבי תרי, אף שבאמת יתכן שלגבי משה היו שם שני שלוחים ויותר.

ועי' בשו"ת מהר"י אסאד (ח"א או"ח סי' רי"ג) שכתב להדיא לבאר, דמ"ש 'העיני האנשים' וגו', קאי על השלוחים ולא על משה, והוזקק מכח זה לפרש שהיו שתים, וכן נראה בח"מ הל' לה"ר כלל ב' בבמ"ח, דקאי אשליח בי"ד, וא"כ ע"כ שאמרו 'האנשים', היינו שהיו שנים, וכן מפורש בתרגום יונתן 'ושדר משה פולין' דהיינו שליחים, ונקט בלשון רבים, וא"כ התמיהה גדולה, והשתא יחיד מנלן.

אך אפשר, דאף להמפרשים ששלח משה יותר משליח אחד, מ"מ לא הלכו יחד, אלא שלחם בזה אחר זה כיחידים, וכענין שפרש"י, שחיזר אחריהם שלא להחזיק במחלוקת, דזה א"ש טפי אם נימא ששלח כמה וכמה פעמים להפציר בהם. אלא שבעיקר דברי רש"י אלו יל"ע, שאם כל שליחותם כדי לחזר אחר השלום, שוב מה למדו מזה בגמ' לענין שליחות בי"ד, ואכמ"ל.

ואולם עי' במש"כ הנצי"ב בהעמק שאלה פ' וישב (כ"ח סק"א), שכל עיקר הילפותא כאן היא, שהוא נאמן כבי תרי, אבל לענין שאינו

יש טעם מיוחד דוקא לענין ר"ח לומר 'הזה', שהרי עיקר קרבן חטאת של ר"ח, בא על מיעוט הירח כביכול (חולין ס' ב), והרי לעתיד יהא אור הלבנה כאור החמה, ושוב לא יצטרכו לקרבן החטאת, אך כשם שיצטרכו לעתיד להקריב כל הקרבנות שחיסרו בגלות, א"כ אף חטאת ר"ח יצטרכו להקריב, כנגד כל חטאות ר"ח שלא הוקרבו בגלות, וע"ז אומרים "ואת מוסף יום ראש החדש 'הזה' נעשה ונקריב", שלעתיד נשלים חטאת של היום 'הזה'[26].

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "**צפרה** [אשת משה]".

דמות הקשורה: רש"י ט"ז ט"ו "לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי, אפילו כשהלכתי ממדין למצרים, והרכבתי את **אשתי** ואת בני על החמור, והיה לי ליטול אותו החמור משלהם, לא נטלתי אלא משלי. ותרגום אנקלוס, שחרית, לשון ארמי, כך נקראת אנגריא של מלך, שחורו".

מחמת הרוצח שנהרג במגריפה – שמחמת הרוצח, הנוגש המצרי, שהרג את בריה בן בנו של דן, ולבסוף נהרג ע"י משה במכת מגריפה.

שהנוגש המצרי הרג את בריה, הכי איתא במדרש, "רבי יוסי אומר, היו המצרים מטמאין את ישראל ואת נשיהם[27] עמם, תדע לך, שבריה – גירסת הילקוט] בן בנו של דן נשא אשה משבטו, ושמה שלומית בת דברי, ובאותו הלילה באו עליה נוגשי פרעה והרגו[28] לבעלה [בא עליה נוגש פרעה והרג את בעלה – גירסת 'בית הגדול'], והרתה, והכל הולך אחר הזרע, אם מתוק למתוק, ואם מר למר, וכשיצאו ישראל ממצרים, התחיל מחרף ומגדף, שנאמר (ויקרא כ"ד א"א), ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל". פרקי דרבי אליעזר מ"ח, וכע"ז בילקוט אמור תרנ"ז.

איברא, שלמרות שאיתא במדרשים שאותו איש מצרי שנהרג ע"י משה, היה אביו של המקלל, ואם כן נמצא שהוא רצח את בעלה של שלומית, ושפיר נקרא רוצח, אין הדבר פשוט כ"כ, שמצאנו מדרשים רבים חלוקים בדבר, מה היה מעשה הנוגש, ומה היה מעשה שלומית, והאם הנוגש הרג בכלל, עיין בכל זה בהערה[29].

ולבסוף נהרג הנוגש בידי משה, כמפורש בקרא (שמות ב' א"א – י"ב), "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו ויראם בסבלתם, ויראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול".

והריגתו היתה על ידי מכת מגריפה, כדאיתא במדרש, "ויך את המצרי. במה הרגו... וי"א, מגריפה של טיט נטל, והוציא את מוחו". שמו"ר א' כ"ט.

וע"ש עם במדרש, שהובאו דעות נוספות באופן הריגתו, שלר' אביתר הכהו באגרוף, ולרבנן, הזכיר עליו שם המפורש והרגו, וז"ש "הלהרגני אתה אומר". שם וויק"ר ל"ב ד', וכע"ז איתא בפרדר"א מ"ח, "התחיל מקלל אותו ונטל בחרב שפתיו והרגו". וכן פירש רש"י שם.

מטביעה במים הצלתי נגרמה – שמחמת אותו רוצח מצרי, נגרמה הצלתה של צפרה מטביעה, מהמים שלתוכו השליכוה רועי מדין.

שצפרה ניצלה מטביעה במים, שלאחר שיתרו הרהר בתשובה ועזב את כל הע"ז שעבד, נדהו בני מדין, שלא יהא אדם שיזדקק לו ויעשה מלאכתו, וכיון שכן, לא הסכימו הרועים לרעות את צאנו, לפיכך יצאו בנותיו לרעות את הצאן.

וכשיצאו בנותיו לרעות את צאנו, היו מקדימות לבוא מפני פחד הרועים, שלא יגרשום הרועים, כדרך שהיו עושים להן בכל פעם, ובאותו היום שבא משה מדיינה, פגעו הרועים בבנותיו של יתרו, והשליכו אותן למים, ובאו מים עד נפש, באותה שעה[30] עמד משה לימינם, והצילם מטביעה במים [ולרבי יוסי הגלילי, בקשו לענותן, ועמד משה והושיען]. שמו"ר א' ל"ג, ותנחומא שמות י"א, הובא בילקוט שמות קס"ט.

ומחמת אותו הרוצח נגרמה הצלתה, שכל הצלתן של בנות יתרו, ובכללן צפרה, היתה בהשתלשלותו של אותו רוצח שמשה הרגו, שמחמת שמשה הרגו והלשינוהו דתן ואבירם לפרעה, נאלץ משה לברוח עד שהגיע לבאר, וראה את אשר נעשה והצילן, וזה מה שאמרו בנות יתרו לאביהן, 'איש מצרי הצילנו', שבזכות אותו איש מצרי השתלשלה הצלתן[31].

מבני שלא עסקו במורשה – מבניה של [משה ו]צפרה, שלא עסקו [כראוי] בתורה, שנקראת מורשה.

מבניה של משה וצפרה, גרשם, שמות ב' כ"ב. ואליעזר, שם י"ח ד'.

שלא עסקו בתורה [כראוי], דהכי איתא באדר"נ פרק י"ז הלכה ג', "... בשעה שראה משה רבנו [את בניו] שאין בהם (תורה[32])...", ובדומה לזה איתא במדרש, "אמר לו הקב"ה [למשה], נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כ"ז י"ח), בנין ישבו להם ולא עסקו בתורה...". במ"ר כ"א י"ד, וכע"ז בתנחומא פנחס י"א.

ומה שכתבנו שלא עסקו בתורה 'כראוי', למרות שבמדרש איתא, "בנין ישבו להם ולא עסקו בתורה", כבר כתב היעב"ץ בהגהותיו לאבדר"נ שם, שא"א לומר שבני משה לא עסקו בתורה כלל, שלא בחנם נכתבו בתורה ונקראו בשם וגם נתקיימה בהם ברכת (שמות ל"ב י'), "ואעשך לגוי גדול". פשיטא שלא היו ע"ה, אלא הכוונה שאין בהם כ"כ תורה שיהיו כדאים למלא מקום אביהם והגונים לירש שניאותו אע"פ שוודאי היו גדולים בתורה.

וכעת אינה ה' לידי מדרש שכל טוב (בראשית מ"ז ל"א ד"ה ורבותינו), וראיתי שם דבר נפלא לגבי גדולתן של בני משה, שכתב, "וכן במשה, אע"פ שנאמרה בו מיתה, נאמר בו שכיבה, דכתיב (דברים ל"א א' ז"ז), הנך שוכב עם אבותיך, לפי שהניח בנים צדיקים ותמימים, וברכם הקב"ה ברכה יתירה...".

שהתורה נקראת מורשה, כמפורש בקרא (דברים ל"ג ד'), "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (ועיין ברכות נ"ז א').

הוכחה שאין התורה ירושה – שמכך שבני משה וצפרה לא עסקו בתורה כאביהם, הוכחה שאין ירושה.

שממה שבני משה וצפרה לא עסקו בתורה כאביהם, הוכחה שאין התורה ירושה, שהיה מקום לומר שהתורה אכן עוברת בירושה, כפי שדרשו חז"ל (ב"מ פ"ה א'), "אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן, כל שהוא תלמיד חכם, ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנאמר (ישעיהו נ"ט כ"א), ואני זאת בריתי וגו' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. מאי מעתה ועד עולם, אמר ה', אמר הקב"ה, אני ערב לך בדבר זה. מאי מעתה ועד עולם, אמר רבי ירמיה, מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה", לכך יש לנו ללמוד מבני משה וצפרה, שאין התורה עוברת בירושה.

שכך מצאנו בבני משה, כדאיתא באדר"נ פרק י"ז הלכה ג', "התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך, כיצד, בשעה שראה משה רבנו [את בניו] שאין בהם (תורה), שיעמדו בנשיאות אחריו...", ובדומה לזה איתא במדרש, שלאחר שנאמרה פרשת נחלות ואפילו בנות צלפחד ירשו את אביהן, באותה שעה אמר משה, "הרי השעה שאתבע בה צרכי, אם הבנות יורשות, בדין הוא שירשו בני את כבודי, אמר לו הקב"ה, נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כ"ז י"ח), בנין ישבו להם ולא עסקו בתורה, 'יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד, והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים, והוא פורס את המחצלאות, הואיל והוא שרתך בכל כחו, כדאי הוא שישמש את ישראל שאינו מאבד שכרו, קח לך את יהושע בן נון קיים מה שנאמר נוצר תאנה[33] יאכל פריה". במד"ר כ"א י"ד, וכע"ז בתנחומא פנחס י"א.

ניתן ללמוד מריבוי צאצאי – שמריבוי צאצאי צפרה, שמנכדה 'רחביה', בן בנה 'אליעזר', יצאו עם רב, למעלה משישים רבוא.

שרחביה היה בנו של אליעזר בנה, כמפורש בפסוק (דהי"א כ"ג ט"ו וי"ז), "בני משה גרשם ואליעזר. ויהיו בני אליעזר רחביה הראש:...".

ושיצאו מרחביה עם רב, למעלה מששים רבוא, הכי דרשו חז"ל את דברי הפסוק (שם), "ויהיו בני רחביה הראש, ולא היה לאליעזר בנים אחרים, ובני רחביה רבו למעלה", "ותני רב יוסף, למעלה מששים רבוא, אתיא רביה רביה, כתיב הכא רבו למעלה, וכתיב התם (שמות א' ז'), ובני ישראל פרו וישרצו וירבו". ברכות ז' א', וכע"ז בבמד"ר ט"ז כ"ה, תנחומא עקב י', ועוד הרבה.

ובענין מה עלה בסופם של אותם ששים רבוא מזרעו של משה, איתא במדרש, "ובשנת י"ט למלכות נבוכדנצר עלה נבוכדנצר פעם שלישית לאנטוכיא, ועלה נבוזראדן לירושלם וכבש לצדקיהו ושרף את הבית... ומוצאי שביעית היתה, והיו הלוים עומדים על דוכנם ואומרים שירה, ומה שירה הם אומרים, וישב עליהם את אונם (תהלים צ"ד כ"ג), ולא הספיקו לגמור עד שנכנסו אויבים להיכל, ומצאום עומדים על דוכנם וכנורותיהם בידיהם. והגלה בגלות זו, לויים מזרעו של משה ששים רבוא, שנאמר, ובני משה גרשם ואליעזר ובני אליעזר רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה, למעלה מששים רבוא... כיון שהגיעו לנהרות בבל, אמרו להם האויבים, שירו לנו משיר ציון, שנאמר (תהלים קל"ז ג'), כי שם שאלונו שובינו וגו', מיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשיניהם, ואמרו, איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, וראה הקב"ה שלא רצו לומר שירה, וגנזן ונתנן לאחר סמבטיה". אוצה"מ, מדרש עשר גליות, עמוד 434, ד"ה ונשתייר.

שדבר ה' קיים אפילו בתנאי – שדבר ה' שאמר למשה, שיָכה [חלילה] את ישראל ויעשה את משה לעם גדול של ששים רבוא, על אף שהתנאי של כילוי ישראל לא נתקיים, בכל זאת נתקיים דבר ה', שממשה יצאו עם רב של יותר מששים רבוא.

שה' אמר למשה שיכה את ישראל ויעשה ממנו עם רב, מפורש בקרא (במדבר י"ד י"ב), "אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו".

ולבסוף התקיים התנאי, שיצאו ממשה למעלה מששים רבוא, וכדלעיל.

ומכאן יש ללמוד לכל מקום, שדבר ה' אפילו על תנאי מתקיים, כדאיתא בברכות ז' א', "ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה, אפילו על תנאי, לא חזר בו. מנא לן, ממשה רבינו, שנאמר (דברים ט' י"ד), הרף ממני ואשמידם ואעשה אותך לגוי עצום. אף על גב דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה, אפילו הכי אוקמה בזרעיה, שנאמר (דהי"א כ"ג ט"ו וי"ז), בני משה גרשום ואליעזר. ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו'. ותני רב יוסף, למעלה מששים רבוא, אתיא רביה רביה, כתיב הכא רבו למעלה, וכתיב התם (שמות א' ז'), ובני ישראל פרו וישרצו וירבו". וכע"ז בבמד"ר ט"ז כ"ה. וע"ע תנחומא עקב י', מדרש אגדה במדבר י"ד ל"ב, ועוד ועוד.

וע"ע בירושלמי כתובות י"ב ג' (ס"ו ב'), טעם נוסף מדוע זכה משה שבניו נתרבו כל כך, מפני שבשעה שפרש משה מאשתו, חשדוהו ישראל שסיבת פרישותו מפני שלא רצה ילדים, לכך זכה מדה כנגד מדה, שנתרבו בניו עד כדי ששים רבוא.

לישנא בישא, זה היה פשוט לגמ' שאין בזה, כיון שהם בעלי מחלוקת וכדלהלן. אך עדיין צ"ב, דמנ"ל לגמ' הא גופא שהיה יחידי, ועי'.

15. עי' בהג' חכמת שלמה בחו"מ שם ובמלא הרועים במו"ק שם שהניחו בצ"ע, ועי' בהעמק שאלה בפרשתינו שאילתא ק"ל, ומהר"י אסאד הנ"ל, ובחיד"א בהגהותיו לספר חסידים סימן תרל"א, ובספרו פתח עינים פ"ג דמ"ק דף פ"ב ע"ג ובשם עיין יעקב, וכן הובא קושיא זו בשם החת"ס בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' פ, ובגליון הש"ס לירושלמי פאה הנ"ל, והעתיק דבריו הח"ח בבאר מים חיים כלל ח' סקי"ז, וכן הביא בתורה תמימה כאן ועוד. ועי' עוד בח"ח שם כלל ב' בבמ"ח לענין אפי תלתא.

ועוד הקשו האחרונים כיו"ב, דמי יימר שאמר כן השליח למשה, דילמא ידע כן משה ברוה"ק, א"נ כדרך שכתב כל התורה מפי הקב"ה, עי' בן יהוידע ובתורה תמימה כאן, וכן עי' בזה בשואל ומשיב, וכן במהר"י אסאד הנ"ל האריך בכ"ז עי"ש. ועוד עמדו המפרשים במה היה הלשה"ר, עי' במהרש"א שם ואמכ"ל.

16. והובא במג"א סי' קנ"ו סק"ב בשם הגהות מיימוניות.

17. וביותר יעוין בס' חסידים סי' תרל"א, שהעתיק שאף מצוה לומר וכו'.

18. דהיינו ששלח נתן הנביא לדוד המלך, לומר לו שמרד בו אדוניהו, ולכאו' גם בדרי הירושלמי יש לדקדק, למה מייתי מסיפיה דמילתיה, והלא עצם מה שסיפר כן לבת שבע, וגם ששלח אותה קודם לדוד, כבר מבואר שהוא היתר לשה"ר לבעלי מחלוקת.

ואמנם למש"כ המפרשים (עי' לחלן) שאין היתר אלא לתועלת להשקיט המחלוקת (וכמו שבאמת היה שם גבי דוד), א"כ צ"ל דהגם שהוסיף נתן הנביא דברים, מ"מ היה הכל בכלל התועלת, ולא יצא מפיו יותר מהמותר, ויש לפלפל בזה ואכמ"ל.

19. כן כתב בגליון הש"ס הנ"ל והביאו הח"ח בבמ"ח שם לדינא, וכ"כ מהר"י אסאד (שם), וכן בשואל ומשיב (שם), דדי היה לו לומר שמחזיקין במחלוקת עדיין, ולמה הוצרך להוסיף כהנה וכהנה, ועוד כתב שבאמת לא התירו בבעלי מחלוקת אלא באותו לשון שאמרו לו, וכאן י"ל שהם כיוונו לעצמם, והשליח מדנפשיה הוסיף שכיוונו למשה, ובזה מיושב מה שלמדו כן מסיפיה דמילתייהו ולא ממ"ש תחילה לא נעלה וכו', ועי' כמו"כ בהעמק שאלה בפרשתינו. וכיסוד זה מבואר ב"כ בקובץ הערות סי' ע', שהותרו כמה דברים לתועלת, וה"נ הותר על בעלי מחלוקת להשקיט המריבה עי"ש.

ועי' בתורה תמימה שכתב לישב "דמהאי טעמא גופא מוכח שמותר לשליח ב"ד לומר לשה"ר על המתפקר בו, דכיון דמתפקר בב"ד או בשלוחם הוי כמו בעל מחלוקת שחולק על הב"ד".

20. ויעוין בעירובין (מ' א') שנסתפק בגמ' שם, מהו להזכיר של ראש חדש בראש השנה, כיון דחלוקין במוספין וכו', ומשמע ברש"י שם שאומרים 'הזה', וצ"ל דלא קאי שם על מה שאומרים ואת מוסף וכו', אלא על מה שאומרים ותתן לנו וכו', שבזה מודה רש"י דאמרי' 'הזה', כיון שבזה קאי על עצם הזכרת היום, ורק במה שאומרים ואת מוסף יום פלוני 'נעשה ונקריב', דקאי על הקרבן, בזה ס"ל שאין לומר 'הזה'. אמנם יש מהראשונים שם שפרשו, דהגמ' קאי על מה שאומרים ואת מוסף וכו' עי"ש ואכמ"ל.

21. ובביאור כוונת רש"י, יעוין בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' פ"ח) שנשאל בזה, שהרי אכתי אפשר שיבא משיח היום, ואפשר שיבא לאחר התפילה, "ואף דמורגל בפי ההמון שלא יבא בשבת מ"מ יבא תשבי ויתרץ ושפיר נקריב ביום הזה" ועוד דבערובין (מ"ג ב') מבואר דאפשר שיבא בשבת.

ועי"ש כתב לישב בד' דרכים, ובתרוצו הד' כתב "לפמ"ש ז"ל (יומא פ"ו ב', תענית כ"ז ב'), דבזמן הזה ונשלמה פרים שפתינו וכו', וא"כ כיון שאמר הש"ץ בתפלה פסוקי הקרבן, מעלה עלינו הכתוב כאילו הקרבנו קרבן, ונמצא באמת שכבר הקריבו קרבן מוסף בשבת זה, ואפי' יבא משיח לא נצטוך לחזור ולהביא קרבן, ואפילו בשאר קרבנות דאפשר בנדבה, אבל קרבן מוסף ליתא בנדבה, נמצא ד'את מוסף יום השבת הזה' כבר הקריבו ואין לומר 'הזה'...".

22. וכן נמצא גם בסידור ר' עמרם גאון, ובסידור הרוקח, וברמב"ם בנוסח התפילות, וכן נמצא במחזור ויטרי בסי' קצ"א וכמה מקומות שם, שאומרים גם מילת 'הזה', אף שהוא תלמיד רש"י, וכן נמצא בסידור רש"י (סי' רי"ד) וכמה מקומות, וביותר יש לתמוה, דלהדיא כתב רש"י בתשובה שאומרים מילת 'הזה', עי' בשו"ת רש"י סי' ק"ה, והובא גם באו"ז קרובין סי' ק"מ וסידור רש"י סי' קע"ד ושבלי הלקט הל' ר"ה סי' ר"צ ועוד.

23. מאמרי ראש חדש, מאמר ב' אות ג', ובספרו דרך פקודיך הקדמה ה' אות ז'.

24. מה שכתב ע"פ מדרש רבותינו, גם לאחר חיפוש רב לא מצאנו כדברים הללו במדרשים, ולכך נראה שהכוונה בזה לדברי הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות וכמובאר בבני יששכר שם.

25. וכן הביא בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' ר"ט), והוסיף "והקשה ס"ק אאמר"ז זצ"ל על זה, הא ילפינן מקרא (במדבר כ"ח י') 'עולת שבת בשבתו' ולא עולת שבת זה בשבת אחרת", ועי"ש מה שתירץ ואכמ"ל. ותש"ח להרב מ. א. ליסטוקין שליט"א, שציין לנו, שכן הביא בפירוש 'יריעות שלמה' להגרש"ק קלוגר זצ"ל (הנדפס בסידור בית יעקב להיעב"ץ), שהוקשה בזה, ותירץ כן מדנפשיה, וז"ל ...אך נראה הכוונה, דאנו מקבלין על עצמינו כשיבנה ביהמ"ק, נקריב לפניו יתברך כל הקרבנות שהיו לנו להקריב בעת הגלות, ומקבלים אנו על עצמינו לשלם הכל אח"כ, ואדרבה לעתיד לא יהיו חטאים, ולא נצטרך לקרבנות, אך עתה אנו חייבים קרבנות, ואנו מקבלין מעתה להקריב כל מה שאנו חייבים עתה, וזה שדייקו בלשונם הטהור 'ואת מוסף יום וגו' הזה', ר"ל מוסף של יום הזה ממש, נקריב אז תשלומין על היום הזה דייקא". ומש"כ משום שלעתיד לא יהיו חטאים וכו', כוונתו ז"ל, שהרי מבואר במדרש תהלים (מזמור נ"ו), שכל הקרבנות בטלים לעתיד לבא, וכבר עמדו בזה המפרשים, עי' באבודרהם בתקון התפילות שהביא לפרש שהכוונה שלא יהיו חטאים, וממילא לא יזדקקו לקרבנות חטאת ואשם, רק לתודה ע"ש, וכן הביא ברד"ק תהלים ק', וירמי"ה ל"ג י"א עי"ש, ובשל"ה ח"א בית דוד (י"ח א').

26. עי"ש בדבריו, דמשמע שנתן טעם זה רק לענין ר"ח, אך האמת שבכל המוספין מזכירים 'הזה', ואף בשבת, ועיקר הדברים צ"ב, שהרי המוסף כולל גם את העולה ולא רק את החטאת, ועוד שהרי בשבת המוסף הוא רק עולות ואין חטאת כלל, ואעפ"כ אומרים 'הזה'.

ואמנם ניתן לומר, שבר"ח שיש חטאת, שייך הטעם הנ"ל יותר משאר המועדות למרות שגם בהם יש חטאת במוסף, והוא, משום שיש בו טעם ברור שלעתיד באמת לא יקריבו חטאת זו, שכן אור הלבנה כחמה, וע"כ שרק משום חוב הגלות של יום ר"ח 'הזה' יקריבוהו.

אך גם זה צ"ב, דלהאמור במדרש תהלים הנ"ל, יתכן שגם חטאות של שאר המועדות יהיו בטלים לעתיד, כיון שלא יהיו חטאים, וא"כ גם בהם יקריבו החטאות אך ורק להשלים מה שחיסרו בגלות ועי'.

27. איברא, שברוב המדרשים, שמו"ר א' כ"ח, ויק"ר ל"ב ה', במד"ר כ' כ"ב, ועוד הרבה,וכן כתב רש"י בפירושו עה"ת, ויקרא כ"ד י"א, ש"אחת היתה ופרסמה הכתוב".

וזאת מלבד מה שאיתא במדרשים, והובא ברש"י במדבר כ"ו ה', "משפחת החנכי. לפי שהיו האומות מבזין אותם, ואומרים מה אלו מתיחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם, ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה, לומר, מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזהו הוא שמפורש ע"י דוד (תהלים קכ"ב ד'), שבטי קה עדות לישראל, השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתיב החנכי הפלואי...".

28. עיין במפרשי המדרש, שדייקו בדברים, שבאו עליה עוד קודם שהרגו את בעלה, אך לילקוט [וכן לגירסת ה'בית הגדול'], שקודם הרגו את בעלה, "באותו הלילה באו עליו נוגשי פרעה והרגוהו, ובאו על אשתו והרת", דינה היה כפנויה, ולא כא"א, עי' ברד"ל שם.

29. בשמו"ר א' כ"ח משמע, שהנוגש שנהרג ע"י משה, חטא עם שלומית בת דברי [והיא חטאה בשגגה, לא במזיד], "כיון שידע הנוגש שהרגיש בו [בעלה], החזירו לעבודת הפרך, והיה מכה אותו ומבקש להורגו", עפשטות הדברים שלא הספיק הנוגש להורגו.

וע"ע במדרש ספר הישר, פרשת שמות, ע' ר"פ, שהאיש עברי שהוכה ע"י הנוגש, נס אל משה שיעזרהו, על דבר אשר הנוגש מבקש ליקח את נפשו, מחמת הדברים שעשה, וכהנ"ל.

[עוד שם במדרש, שהנוגש גם חטא עם אשתו של 'דתן', וקולמוסין רבים נשתברו לבאר דברי המדרש הללו, האם כוונת הדברים, ששלומית בת דברי היא אשתו של דתן, למרות היותה בת שבט דן, נישאה עם דתן שהוא משבט ראובן, ולגורסים 'אחותו של דתן', יקשה טובא, שהרי משבט ראובן היה, עיין ברד"ל שם, ובידי משה ביאר, שיש לגרוס 'שלדתן', בתיבה אחת, והכי פירושו, שבא על א"א, שאפי' לפי דתן של בני נח, חייב מיתה].

ובויק"ר ל"ב ד', ששלומית קלקלה עמו מדעתה ומיזמתה, וכיון שידע הנוגש שבעלה ידע מכך, היה הנוגש מכהו כל היום ואומר לו שייגע היטב ותהכתין להורגו.

ולפי כל המדרשים הללו, מבארים המפרשים, שמשה הרגו מחמת ב' טעמים, גם מחמת העבירה, וגם מחמת שהיה רודף, ורצה להרוג את האיש עברי.

ובפשטות, דברי המדרש על ביריה, אינו עולה בקנה אחד עם המדרשים האחרים שהבאנו, שאילו במדרש איתא שהרג את בעלה, ואילו במדרשים שמבארים זאת על מעשה הנוגש שנהרג ע"י משה, בעלה עדיין היה בחיים, והוכה ע"י הנוגש.

ובמיוחד לפי דברי הפרדר"א [שנראה שהוא מקור הילקוט], ששם מבואר שאותו איש שהוכה בידי הנוגש, היה מבני הקהתי, משבט לוי, וכפי שביאר הרד"ל שם, שאותו נוגש הכהו על איזה דבר אחר, לא על עסקי סבלת מלאכתו, שהרי בני קהת לא היו בשעבוד המלאכה, ואילו אח"כ מובא המעשה עם בן בנו של דן, שהוכה ונהרג בידי נגשי פרעה, שמשמע שמדובר בשני מעשים שונים. ויש לעיין בזה עוד.

30. וזה היה אחד מהניסים, שמשה הגיע בדיוק באותה שעה, ולא לאחר מכן, כשכבר טבעו או נטמאו.

31. ובמדרש משלו משל, "משל לאחד שנשכו ערוד, והיה רץ לתת רגליו לתוך המים, ונכנס בנהר וראה תינוק אחד שהיה שוקע במים, ושלח ידו והעלה אותו, א"ל התינוק, לולי מה הייתי מת, א"ל, לא אני הצלתיך, אלא אותה הערוד שנשכני וברחתי ממנו הוא הצילך, כך אמרו בנות יתרו למשה, יישר כחך שהצלתנו מיד הרועים, אמר להן משה, אותו המצרי שהרגתי הוא הציל אתכם, ולכך אמרו לאביהן, איש מצרי, כלומר מי גרם לזה שבא אצלנו, איש מצרי שהרג...". תנחומא שמות י"א, וכע"ז בשמו"ר א' ל"ב.

והטעם שאמר להם משה שהצלתן היתה מחמת האיש מצרי, כתב בעץ יוסף על התנחומא שם, בשם היפה תואר, "וטעמו, שלא להחזיק טובה לעצמו, כי מאת ה' נהיה הדבר".

32. הגר"א מוחק תיבת 'תורה'.

33. ובנותן טעם להעתיק בזה את דברי התנחומא שם, "למה נמשלה תורה לתאנה, שרוב האילנות, הזית והגפן והתמרה נלקטין באחד, והתאנה נלקטה מעט מעט, וכך התורה, היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתים".

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

המראה הפסטורלי, מלא העין של נוף עוצר נשימה, הרים רמים ונהרות זורמים, מסתירים תחתיהם את האסונות והשמדות הנוראים, השחיטות והפרעות המזעזעות שעברו עמינו, עם ישראל, באדמת אירופא הארורה.

לידתו של טודרוס היתה בצילה הקודר של 'גזירת המצורעים', שמחמתה נהרגו ונשחטו עם רב מישראל, בהרבה מקהילות הקודש, וביניהם אביו, רבי קלונימוס, מתלמידי רבינו מרדכי בר הלל, שחיבר ספר ה'מרדכי', שזכה אף הוא כרבו, לקדש את שמו ברבים, כשמסר עצמו להריגה למען קדושת ה'.

אמו האלמנה, מרת ביכטע, שנמלטה עמו בחוסר כל, הגיעה לבית קרוביה, שם קיבלוה בזרועות פתוחות, ושם ניסתה לגדלו ולחנכו, לתורה ולמעשים טובים, כאשר הוא זוכה ללמוד תורה יחד עם קרוביו, באחד מבתי המדרש שהיו מצויים בעיירתם.

בכל שנה ושנה, בהגיע ימי חודש תמוז, היתה אמו מספרת לו מחדש את מה שאירע עם אבי המשפחה, ורוב משפחתו ובני העיר, וכיצד השתלשלה הגזירה הנוראה.

וכך היא סיפרה, שכהיום, גם באותה תקופה לא היתה ידועה תרופה לחולים במחלת הצרעת, ומאידך, סכנת ההדבקות היתה מצויה ומסוכנת, ולכך היו משכנים את המצורעים במקום מרוחק, מחוץ לעיר, ובני העיר היו צריכים לפרנסם.

טבעי הדבר, שבני העיר קמצו וחסכו מלהביא למצורעים את פרנסתם בשפע, אלא רק בצמצום גדול, ודבר זה גרם להתמרמרות גדולה אצל המצורעים, שלא די שהם מרוחקים מכל מקום ישוב, אין מי שנכנס אליהם, בודדים מחוץ למחנה, אלא עוד מונעים מהם לאכול כאחד האדם.

חשבו המצורעים בדעתם מה לעשות, בכדי לגרום לבני העיר שיפרנסום ברחבות, אחת מההצעות שהעלו היתה, שהם יצאו ויתפזרו בכל מקומות מושבות בני העיר, יפיצו את המחלה, ולא יחזרו למקומם המרוחק, עד אשר יובטח להם שמזונותיהם ינתנו להם, בריוח ובלא צער.

באותו הזמן, החלה להתפשט מחלת דֶבר קשה עד מאוד, ורבבות רבבות מהנוצרים יושבי הארץ ההיא מתו במגפה, ויען אשר התגוררו בלכלוך יחד עם חזיריהם בחצרותם, ולא הקפידו על נקיון ורחיצה, התפשטה אצלם המגפה עוד ועוד, ואילו אצל ישראל, המקפידים יחד עם כל המצוות, על מצות נקיות הידים לפני אמירת דבר שבקדושה, ומרחיקים הם מכל דבר מאוס ומטונף, כמעט לא נפגעו מהדבר.

כשניכר היה לכולם שהפלה ה' בין ישראל, שלא מת בהם כמעט, לבין יושבי הארץ ההיא, שמתו בהמוניהם, ויחד עם זה נודע דבר תוכניתם של המצורעים, להפיץ את מחלתם בקרב הארץ, הוציאו מאנשי המקום דיבתם רעה, על אשר נראו מראשי היהודים מתייעצים עם המצורעים לאמר, שהיהודים יביאו למצורעים סם מוות ומגפה, והמצורעים ישליכום אל מימיהם אשר הם שותים, ולאחר שהוטב הדבר בעיני המצורעים, כן עשו את דבר הנבלה, והרעילו את מימיהם, ומשום כך נתפשטה המגפה בכל גויי הארצות.

כשנודע דבר העלילה אל המלך, בלא שחקר ודרש כלל, תפס את כל היהודים שבעיר, כשני רבבות מעם ה', וביניהם אבי המשפחה, רבי קלונימוס, אביו, רבי משולם הזקן, וכל בני משפחתו, וכל קהילת הקודש, הם, נשיהם, בניהם ובנותיהם, זקנים עם נערים, מעולל ועד יונק, ועמדו בתפיסה תשעה חדשים, בעינוים קשים ומרים, ברעב ובחוסר כל, למען יודו שידם היתה במעל, בעצת הזדון להרעיל את מקורות מימיהם, ולהמית עם רב מהערלים.

ויהי כי ארכו הימים, ויוודע למלך שכל העדות היא בעלילה, ושקר העידו בפניו, נתבייש המלך בושה גדולה, שנכשל בקבלת עדות שקר, ובכדי להסיר מעליו חרפה, הוסיף חטא על פשע, ודיבר דברי שווא ומדוחים, שלא בעבור מכת הדבר העמיד את ישראל בתפיסה, אלא על כי הרגו אבותיהם את משיחם, ורוצה להכריחם לעזוב את דת אבותם, ולהעבירם על דתם.

אחר כל דברי המלך, ציוה לשרי חילו, שיכו ביהודים הכה ושוב, עד אשר ימירו דתם, בדת השקר והתועבה, ואותם קדושים וטהורים, החסידים והישרים והתמימים, מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם, ומסרו נפשם על קדושת ה', ביסורים קשים ומרים הוציאו נשמתם הטהורה, ונשרפו חיים כחמשה עשר אלף נפשות מישראל, ולא נתנו תיפלה לה' ולתורתו, יזכרם א' לטובה עם שאר צדיקי עולם, וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך.

ובראות אויבינו ושונאינו, את דבר הנבלה אשר נעשתה, הרימו ראש וגזרו גזירות רבות וקשות כמותן, בקהלות הקודש, באשכנז וקטלוניא ופרווינצה, ופשוטו ישראל לא כזבו באמונתן, ורובא דרובם מסרו נפשותיהם, ורק מיעוטם, מבעלי הממון והשררה, לא עמדו בנסיון, ושמדו עצמם כלפי חוץ, וליבם בל עמהם, עד אשר ימצאו מקום אשר יוכלו לחזור לקיים מצוות דתן, אף כצאת השמש בגבורתה.

טודרוס שגדל בצל גזירות קשות ואיומות אלו, ידע נאמנה, שהצור תמים פעלו, וכל מאורעות אלו, הם מהגלות שנגזר עלינו מאז חורבן בית מקדשינו ותפארתינו. וכמו כן זכר את אשר חוזרים ומזהירים הרבנים על קיום המצוות, ובמיוחד על המכשולות הרבות, אשר אותם אלו מישראל, שפרצו פרצות בחומות הצניעות, ורצו לידבק בגויי הארץ, ומחמתם נתקיימה בהם הקשה שבגזירות, "ושב מאחריך", ששכינה נסתלקה מישראל, ואויביהם יכלו לעשות בהם כרצונם.

בשנות נערותו היתה יד ה' בצרפת, שקמו עם הארץ במדינה זו, להשמיד את כל היהודים אשר במלכות 'נבארה', ויהרגו מהם כששת אלפי איש, והנשארים הרה נסו, ונתפזרו במקומות אחרים.

למרות קשיי התקופה, גָלה טודרוס עד לפרווינצה הרחוקה, לצקת מים אצל רבינו לוי בן גרשון, שחיבר פירושים על התורה והנביאים, וכונה בשם 'רלב"ג', בצילו עלה במעלות התורה והיראה, שקד ללמוד בשבת תחכמוני עם שאר הנערים, הקרובים והרחוקים, שנתקבצו יחד ללמוד תורה, והגו בה יומם ולילה, מסכתא אחר מסכתא, וגם בספרי ההלכה אשר מקרוב באו, ונכתבו על ידי חכמי אותם דורות, וזאת מלבד מה שהיו בקיאים בכ"ד ספרים עם פירושו של רבינו שלמה בן רבי יצחק מטרייווש, המכונה 'רבי שלמה יצחקי', וכן 'רש"י', ופירושו של רבם, שנכתב על ידו באותם שנות תלמודם, עד שלאחר כעשר שנים לשבתו בבית מדרשו, נסמך טודרוס על ידי מורו ורבו, להורות הוראה בישראל.

לאחר שחזר אל בית אמו, נשא את קראנצ'ה בת יקותיאל, מתלמידי רבינו אָשר, אֲשר בשם 'הרא"ש' יכונה, ותהי לו לאשה יראת ה' היא תתהלל, ותלד לו שלשה בנים.

כשכבר חשב רבי טודרוס שהגיע אל המנוחה ואל הנחלה, וביקש לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של מקום, בעת הגזירה הנוראה אשר היתה באותה תקופה, דֶבר כבד מאד, ממזרח שמש עד מבואו, אשר כמותו לא היה מיום ברא א' אדם על הארץ, שהכה קשות בכל הנוצרים ושאר גויי הארצות, ערים רבות שממו מאין יושב, ארץ אוכלת כל יושביה, פגרי אדם הושלכו בכל מקום, ולא נשאר המעשר מן העם, אך מישראל מתו רק מעט מזעיר, ועל זה העלילו הנוצרים שבספרד צרפת ואשכנז, שיד היהודים בדבר, ששוב עשו יד אחת בהריגת מאמיני אותו האיש, ולכך הרעילו את הבארות והנהרות.

וכראות אותם מתי מספר שנשארו מאת הנוצרים, שאכן דברי העלילות יש להם בקעה להתגדר בה, נטלו חרב אבותם בידיהם, והרגו ושחטו יהודים לרבבות, קהילות הקודש בכל אותם מדינות, ובהם דם אשתו ובניו של רבי טודרוס, ארץ ארץ אל תכסי דמם, ומן השמים נגזרה הגזירה, ולכן לא היה ביד השרים למחות.

ולאחר זמן מה, עוד באותה השנה, היה רעש גדול כבד ונורא באיטליה ואשכנז, ובתים רבים ומגדלים עצומים נפלו מפני הרעש, ומתו בו עם רב מהנשארים ממכת הדבר, וראו בזה שרי המקומות שיד ה' פגעה בהם על אשר שלחו את ידם לשפוך דם נקיים וטהורים.

כשכלתה הרעה לרבי טודרוס, ונמלט בגפו מארצו וממולדתו, אֶבֶל וחפוי ראש, חשב בליבו שאין מקומו יותר באדמת אירופא, מקום אשר נשפך בו דמם של ישראל כמים, שכל ימיו רק ראה ושמע על אסונות ורדיפות, פרעות ושחיטות, ולכך העלה בדעתו שיעלה לארץ ישראל, לרצות את אבניה ולחון את עפרה, ולמרות כל יסורי הגוף והנפש, הנופלים בחלקם של כל יושביה, כדאי הם וכיוצא בהם, והעיקר לקיים מצוותיה וללמוד את התורה הקדושה, בארץ הקודש בקדושה ובטהרה.

כך הלך רבי טודרוס מעיר לעיר וממדינה למדינה, כאשר ברצונו ובדעתו להגיע לארץ הקודש, להשתכן בה, ולזכות לקיים מצוותיה.

במקומות רבים שדרכה כף רגלו, בקהילות ישראל הקרובים והרחוקים, שדבר שמועתו ותורת רבותיו הגיעם, ביקשוהו ללמדם דעה ובינה, לחזקם בקיום המצוות ושמירתם, בעמל ויגיעת התורה, וכך עשה את דרכו לאיטו לרגל מלאכת הקודש שנטל על שכמו, לקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

עם הגיעו למדינת רומי, פגע במקום תלמודו של רבי נתן ממשפחת עכו, ראש מתיבתא דרומי, בעל ספר הערוך, שנשמתו עדן זה למעלה ממאה וחמשים שנה, ואף על פי כן, זכרו עדיין בפה הכל, ומזכירים גדלותו בתורה ובמסכתות, וחכם גדול בכל חכמות ובקבלה, ומחמת שלשון בני רומי לא היה שגור על לשונו, לא קיבלו ממנו, ולאחר כחודש המשיך בדרכו.

בדרכו זו, עברו עליו כמה הרפתקאי שונים ומשונים, ובחמלת ה' עליו, המשיך בדרכו עד הגיעו אל מדינת יון, כאשר בדעתו להמשיך וללכת בה בדרכו לארץ הקודש, דרך היבשה.

גם ביון קיבלוהו בני הקהילות בכבוד גדול, אך מחמת שלשונם של בני יון, משונה מהלשון שהיה רגיל בה, לא יכל לדרוש לפניהם, ורק דיבר עם רבותיהם בלשון הקודש, לשון התורה, או בלשון ארמית, לשון הש"ס.

ויהי כי ארכו לו הימים, וכבר הגיע עת פרידתו, שחשב לצאת לדרך בראשון בשבת פרשת בלק, בהגיע שבת קודש פרשת חקת, כיבדוהו לעלות בתורה, וכמנהג בני יון בעת ההיא, שהעולה לתורה הוא הקורא בה, ולא כמנהג בני אשכנז ושאר המדינות, שהשליח ציבור העובר לפני התיבה, הוא הקורא בתורה, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע, לכך עלה ובירך וקרא בקול נעימה.

תוך כדי קריאתו בתורה בקול רם, פרצו אנשי חיל המלך לתוך בית הכנסת, וצעקו דבר מה בלשונם, ויהי בראות רבי טודרוס את אשר נעשה, המשיך את התיבות הנוספים בפסוק עד תומו, ובאותו העת, מיד בשמוע חיל המלך את דבריו, קמו עליו כמה עריצים, ועקדוהו ומשכוהו לבית האסורים, כאשר חורצים את דינו לעונש מוות.

בני הקהילה שראו את הדברים, הבינו את הסכנה הגדולה בה נמצא רבי טודרוס, והשתדלו בעבורו השתדלות מרובה, בתשלומי שוחד וממון, לשחד את הממונים, לידע בשל מה הסער הגדול הזה, והיאך ניתן להצילו מהשבי, דכולהו אית בהו.

לאחר כמה ימים נודע להם הדבר, שמאן דהוא אכל קורצא ביה מלכא, שבקריאת התורה בשבשת, מקללים את המלכות בקללות נמרצות, וכפי שאמרו כן שמעו חיל המלך בעצמם, בשעה שנכנסו לבית הכנסת, ולכך אסרוהו לרבי טודרוס.

המרא דאתרא קיבל את רשותו של המלך, לבקר את רבי טודרוס בבית האסורים, לדרוש בשלומו, אך נאסר עליו בכל לשון של איסור, לספר לרבי טודרוס, את אשר נאשם בו, למען לא יוכל להציל את עצמו במשפט.

בעת אשר ביקר המרא דאתרא בבית האסורים, הבין מדברי רבי טודרוס, שהוא כבר יודע שהעלילו עליו שמרד במלכות בקריאתו בתורה, אך עדיין אינו מבין בשל מה בדברי א' חיים אלו יצא עליו הקצף, והיות והמרא דאתרא הוזהר ואוים על כך, שלא יגלה את אוזני רבי טודרוס במה מרד, לכך נאלץ לרמוז לו על כך, כדי שיד המלכות לא תהיה בו, ושאלו בעקיפין, האם קרא את דברי התורה של אותה הפרשה, יחד עם פירושו של רבינו שלמה בן רבי יצחק.

מיד עם צאתו של המרא דאתרא מבית האסורים, חזר רבי טודרוס על אותם פסוקים שקרא בבית הכנסת, עם פירושו של רבינו שלמה יצחקי, שהיה שגור על לשונו, ותוך כדי הלימוד הבין במה מאשימים אותו במרידה, וחשב בליבו, שכעת שידוע לו במה מאשימים אותו, לפחות הוא יודע מה יענה לאותם רשעים במשפטו, ונשא תפילה לפני שוכן מרומים, שלא יכשל בלשונו, והאמת תצא לאור, ועמה יחד יצא לחופשי חנם, ויזכה לעלות לארץ הקודש, לקיים מצוותיה וללמוד תורת ה' מתוך קדושה וטהרה.

השאלה היא: מה הבין רבי טודרוס בלימוד פרשתינו עפרש"י, שמחמת זאת ידע במה הוא נאשם?

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מה ניתן להוכיח מפרש"י בפרשתינו, בדבר מי מהשנים, נדב וחלמן, צודק במעשהו האחרון, האם נדב ששלח לזלמן 'משלוח מנות' עם מתנה מצורפת שכתוב עליה 'תודה רבה עד למאוד', לאחר שזלמן השמיצו וגרם לו לבזיונות גדולים, שמחמת כן מרן שליט"א הוכרח לכתוב לו את מכתבו המאשר את זכויותיו בספר, או זלמן, נכדו של מרן, שלאחר שהתפרסם ברבים שכל טענותיו ופגיעותיו בנדב היו שלא כדין, סרב לקבל את המשלוח, אלא הוסיף עליו את דברי הפסוקים במשלי (כ"ד י"ז- י"ח), "בנפל אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך. פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו", וזאת מחמת שחשב שנדב בא לשמוח ולגיל במפלת אויבו. שניתן להוכיח, שנדב צדק במעשהו ששלח לזלמן את ה'משלוח מנות' עם מתנה והודיה, (כ"ד י"ז- י"ח), "בנפל אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך. פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו", וזאת מחמת שחשב שנדב בא לשמוח ולגיל במפלת אויבו. שניתן להוכיח, שנדב צדק במעשהו ששלח לזלמן את ה'משלוח מנות' עם מתנה והודיה, וזאת מדבר רש"י י"ח ח', עה"פ, "וידבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה ולבניך לחק עולם", וביאר רש"י, "ואני הנה נתתי לך. בשמחה, לשון שמחה הוא זה, כמו (שמות ד' י"ד) הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו, משל למלך שנתן שדה לאוהבו, ולא כתב ולא חתם ולא העלה בעדים, בא אחד וערער עליו על השדה, אמר לו המלך, כל מי שירצה יבא וישרר לנגדך, הריני כותב וחותם לך ומעלה בעדים, אף כאן, לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה, בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ברית מלח עולם, ולכך נסמכה פרשה זו לכאן". מבואר בדברי רש"י, שלא רק שקרח לא גרם רעה למשה, אלא להיפך, הוא גרם טובה, שמעתה ועד עולם לא יוכל מאן דהוא לעמוד ולערער על הכהונה ומלכות, שהרי הקב"ה אישר זאת בכ"ד מתנות כהונה שקיבלו הכהנים, אף כן הוא בנידו"ד, שאילולי שזלמן היה יוצא ערער על זכויותיו של נדב, הרי יתכן ובעתיד, לאחר המאה ועשרים של מרן, יקום מאן דהוא ויערער על זכויותיו, והיות והאישור ממרן לא יהא מתח"י, היה מפסיד בדין, וכעת, בזכות שזלמן ערער, זכה נדב לקבל מכתב נוסף ממרן שליט"א, ועל פעולתו ומעשיו אלו, הרגיש נדב הכרת הטוב עצומה, ולכך רכש עבורו את המשלוח והמתנה.**

ובנוגע טעם להביא בזאת, את מה שרבים וטובים העירו וציינו, שמלבד מה שמצאנו בדברי רש"י בפרשתינו, עוד מצאנו טעם הגון לצדקת מעשהו של נדב, והם דברי החסיד בחובת הלבבות, שער הכניעה, פרק ז', "...כי כבר נאמר על אחד מן החסידים, שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר, שלח למדבר בו כלי מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו, הגיעני, ששלחת לי מנחה מזכיותיך, וגמלתיך בזה. ואמר אחד מן החסידים, הרבה בני אדם יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם, ימצאו בספר זכיותם, זכיות שלא עשו אותם, ויאמרו, לא עשינו אותם, ויאמר להם, עשה אותם אשר דבר בכם וספר בגנותכם. וכן כשיחסר מספר זכיות המספרים בגנותם, יבקשו אותם בעת ההיא, ויאמר להם, אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלוני. וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים, לא עשינום, יאמר להם, נוספו עליכם בעבור פלוני ופלוני שדברתם בם...".**

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון **עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד** לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות) או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: "חידושי הגצ"ב מוואלאזין על הש"ס – מרומי שדה", ג"כ.
עוד שלושה זוכים נוספים, כל אחד ב"**ש"ת מהר"ק השלם**", הוצאה חדשה.
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר "**זכרו תורת משה**", הלכות שבת, הוצאה חדשה.
עוד זוכה נוסף, בספר "**דרך שיחה עה"ת**", משולחנו של מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל .

לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שמות הזוכים לשבוע שעבר:

הרבנים \ הבה"ח
כהן מ.מ. – בני ברק – אורחות חיים, ג"כ.
רנד י. – מודיעין עילית – סדר עולם רבה וזוטא השלם.
פלס ש. – בני ברק – סדר עולם רבה וזוטא השלם.
כהן ש. – קרית ספר – סדר עולם רבה וזוטא השלם.
רוטמאן א.ד. – לייקוד – ספר החיים.
יחזק א.י. – מודיעין עילית – ספר החיים.
הודעה נשלחה לזוכים.

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון באימייל, המעוניינים לקבלו, ישלחו את כתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל yaepstein@aol.com

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל